

Περίληψη διατριβής, «Μεταναστευτικές διαδρομές και χωροκοινωνικές μεταλλαγές στην Αθήνα. Η περίπτωση των Κινέζων εμπόρων στο Μεταξουργείο», δημοσιευμένη στην *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 143, 2014 (<http://www.grsr.gr/index.php/ekke/issue/view/31>)

Τρις Πολύζου

Δρ. Κοινωνικής Γεωγραφίας, επιστημονικό μέλος της Γαλλικής Σχολής της Αθήνας (EFA)

Η διατριβή εκπονήθηκε σε καθεστώς διεθνούς συνεπίβλεψης μεταξύ του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Poitiers στην Γαλλία και του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ. Η τριμελής επιτροπή αποτελείται από τους Ντίνα Βαΐου, Καθηγήτρια ΕΜΠ, Emmanuel Ma Mung, Ερευνητή CNRS και Σταύρο Σταυρίδη, Αναπληρωτή Καθηγητή ΕΜΠ. Το κείμενο της διατριβής καθώς και η προφορική υποστήριξή της είναι στη γαλλική γλώσσα. Χρηματοδοτήθηκε εν μέρει από το ΙΚΥ στα πλαίσια του ΕΣΠΑ 2007-2013 και εν μέρει από τη Γαλλική Σχολή της Αθήνας (EFA).

Εισαγωγή

Καθ' όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ο κοινωνικός και χωρικός ιστός της Αθήνας διαμορφώθηκε και επαναπροσδιορίστηκε μέσα από τις αφίξεις διαδοχικών μεταναστευτικών ρεμάτων : στη δεκαετία του 1920 η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων συμμετείχε στη διεύρυνση της πόλης, ενώ στις μεταπολεμικές δεκαετίες η προσέλευση εσωτερικών μεταναστών συμμετείχε στις διαδικασίες έντονης ανοικοδόμησης των κεντρικών γειτονιών. Σήμερα, η άφιξη διεθνών μεταναστευτικών ρευμάτων συμβάλλει στη διαμόρφωση νέων σχέσεων και δυναμικών στον κοινωνικό και αστικό ιστό της πόλης.

Ενώ τα πρώτα διεθνή μεταναστευτικά ρεύματα προέρχονται από τις γειτονικές βαλκανικές και πρώην σοβιετικές χώρες, τα πιο πρόσφατα μεταναστευτικά ρεύματα προέρχονται και από ασιατικές ή αφρικανικές χώρες. Τα στοιχεία της απογραφής του 2011 είναι ενδεικτικά αυτής της γεωγραφικής διεύρυνσης του μεταναστευτικού φαινομένου προς την Ελλάδα. Ενδεικτικά, ο μεταναστευτικός πληθυσμός από χώρες της Ασίας αυξάνεται από 38 550 σε 82 419 άτομα την τελευταία δεκαετία.

Η κινέζικη μετανάστευση στην Αθήνα αποτελεί τμήμα των πρόσφατων αυτών ρευμάτων και παρουσιάζει δυο βασικές ιδιαιτερότητες : μια έντονη εξειδίκευση στον τομέα του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, καθώς και μια ορατή γεωγραφική συγκέντρωση στο κέντρο-πόλης.

Προβληματική και ερωτήματα

Η βασική προβληματική της διατριβής προκύπτει από την αλληλεπίδραση μεταξύ του αστικού χώρου και των μεταναστευτικών ρευμάτων : πως η πόλη ή η γειτονιά εγκατάστασης διαφοροποιεί τις διαδικασίες ένταξης των μεταναστών και πως η εγκατάστασή τους αλληλεπιδρά με τα κοινωνικά και χωρικά χαρακτηριστικά της γειτονιάς εγκατάστασης.

Τα ερωτήματα της διατριβής δομήθηκαν σε τρία επίπεδα:

Στο παγκόσμιο επίπεδο, πώς και με ποιους τρόπους η κινέζικη μετανάστευση ως τμήμα ενός ευρύτερου μεταναστευτικού φαινομένου κάνει την εμφάνισή της στον

ευρωπαϊκό νότο από το 2000 και έπειτα. Με άλλα λόγια, ποιες συνθήκες οδήγησαν στη διεύρυνση της κινέζικης διασποράς προς την Ελλάδα και τα μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

Στο τοπικό επίπεδο, πώς οι διαδικασίες ένταξης της κινέζικης μετανάστευσης διαφοροποιούνται σε σχέση με τα εκάστοτε χαρακτηριστικά της χώρας ή/και της πόλης εγκατάστασης. Ειδικότερα, για ποιους λόγους αυτή η εγκατάσταση αποκτά ορατά χαρακτηριστικά στο κέντρο-πόλη και στη γειτονιά του Μεταξουργείου.

Τρίτον, στην κλίμακα της γειτονιάς, ποιες δυναμικές προκύπτουν μέσα από την εγκατάσταση των Κινέζων εμπόρων στο Μεταξουργείο : εγγράφονται νέες δυναμικές ή και αντιπαραθέσεις μεταξύ των διαφορετικών ομάδων. Μπορούν οι Κινέζοι έμποροι να θεωρηθούν ως νέοι φορείς χωροκοινωνικών μεταλλαγών και πως σκιαγραφούνται οι προοπτικές αυτής της ιδιότυπης «κινέζικης γειτονιάς» στο πλαίσιο των διακρατικών σχέσεων Ελλάδα-Κίνα.

Τα παραπάνω ερωτήματα απαντήθηκαν μέσα από τέσσερα μεθοδολογικά εργαλεία. Πρώτον, μέσα από τη διεξαγωγή 28 ημι-δομημένων συνεντεύξεων με Κινέζους μετανάστες οι οποίοι κατοικούν, εργάζονται ή συχνάζουν στο Μεταξουργείο. Δεύτερον, μέσα από τη διενέργεια ερωτηματολογίου σε 135 Κινέζους κατοίκους δύο πολυκατοικιών της περιοχής. Τρίτο μεθοδολογικό εργαλείο είναι η έρευνα πεδίου και συγκεκριμένα οι επιτόπιες καταγραφές και παρατηρήσεις της εμπορικής δραστηριότητας. Τέλος, συλλέχθηκαν μια σειρά από δημοσίευτα ποσοτικά στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ, το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθήνας (ΕΒΕΑ) και την Περιφέρεια Αττικής.

Η ένταξη στην πόλη και η έννοια των μεταναστευτικών διαδρομών

Συνοπτικά, το πρώτο μέρος της διατριβής επικεντρώθηκε σε θεωρητικά ερωτήματα γύρω από τη σχέση πόλης και μετανάστευσης. Η έμφαση δόθηκε κυρίως σε προσεγγίσεις που αντιλαμβάνονται την ένταξη στην πόλη ως αποτέλεσμα των εκάστοτε χωροκοινωνικών δομών και ως απόρροια των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των μεταναστευτικών ομάδων. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στις θεωρητικές αναφορές που υπογραμμίζουν τις μεταναστευτικές διαδρομές ως ερμηνευτικό εργαλείο της διαδικασίας ένταξης στην πόλη, καθώς και στις αναφορές οι οποίες εισάγουν την οπτική της «αυτονομίας» στις διαδικασίες ένταξης (Ma Mung, 2000, 2009, Simon, 2008).

Από το Wenzhou στην Αθήνα : διαδικασίες διαμόρφωσης της «κινέζικης γειτονιάς»

Το δεύτερο μέρος προσπάθησε να μελετήσει την μεταναστευτική πορεία των Κινέζων εμπόρων ως αποτέλεσμα ευρύτερων διαδικασιών που σχετίζονται με τους τόπους προέλευσης - δηλαδή τα νοτιοδυτικά παράλια της Κίνας - με τους ενδιάμεσους τόπους εγκατάστασης σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις και, εντέλει, με τους ιδιαίτερους τρόπους ένταξής τους στην Αθήνα.

Τα αναλυτικά στοιχεία που συλλέχθηκαν μέσω των ερωτηματολογίων και των συνεντεύξεων δείχνουν ότι τα δίκτυα μεταξύ των περιοχών προέλευσης είναι ισχυρά : ενδεικτικά 60 % των Κινέζων μεταναστών προέρχονται από την περιοχή Zhejiang – Wenzhou, 10 % από το Fujian και περίπου 10 % από τα μεγάλα αστικά κέντρα του Πεκίνου και της Σαγκάης. Τα ίδια στοιχεία δείχνουν ότι οι προηγούμενες

εγκαταστάσεις σε άλλους «πόλους» της κινέζικης διασποράς είναι συχνές καθώς 40 % των ερωτηθέντων μεταναστών είχαν εγκατασταθεί προηγουμένως σε μια άλλη ευρωπαϊκή πόλη.

Στο σύνολο της χώρας ο αριθμός των Κινέζων υπηκόων εκτιμάται σε 15 000 με 20 000 άτομα και τα στοιχεία της απογραφής του 2011 δείχνουν ότι η πλειοψηφία τους κατοικεί στην Αθήνα.¹ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, η 1η και 3η Δ. Κ. του δήμου Αθηναίων συγκεντρώνουν τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού υπό μελέτη. Με άλλα λόγια, τα στοιχεία αυτά καθώς και η έρευνα πεδίου επιβεβαιώνουν ότι το Μεταξουργείο, το οποίο χωροθετείται μεταξύ της 1ης και της 3ης Δ.Κ., αποτελεί και τόπο κατοικίας για μια σημαντική μερίδα των Κινέζων μεταναστών.

Όσον αφορά την εμπορική διάσταση της συγκεκριμένης συγκέντρωσης, τα στοιχεία του ΕΒΕΑ και οι επιτόπιες καταγραφές δείχνουν ότι το Μεταξουργείο συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο όγκο του κινέζικου εμπορίου στην Αθήνα : 1 κινέζικη επιχείρηση στις 3 είναι καταγεγραμμένη στα διοικητικά όρια της περιοχής. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα εμπόριο κυρίως χονδρικής πώλησης ενδυμάτων, αξεσουάρ και υποδημάτων. Η κεντρικότητα της κινέζικης εμπορικής συγκέντρωσης ενισχύεται από την υπερτοπική πελατεία που έλκουν τα εν λόγω καταστήματα. Οι συνεντεύξεις επιβεβαιώνουν ότι η πελατεία προέρχεται τόσο από το Λεκανοπέδιο Αττικής, όσο και από περιφερειακές πόλεις ή και από τον νησιωτικό χώρο.

Η σημασία αυτής της εθνοτικής συγκέντρωσης γίνεται ακόμα πιο ορατή μέσα από την παρουσία των λεγόμενων «κοινοτικών» καταστημάτων και υπηρεσιών.² Πρόκειται για επιχειρήσεις οι οποίες εξυπηρετούν πρωτίστως τις ανάγκες των ίδιων των Κινέζων μεταναστών : ταξιδιωτικά γραφεία και υπηρεσίες διαμεσολάβησης, καταστήματα ειδών διατροφής και υπαίθρια αγορά λαχανικών, κομμωτήρια και αίθουσες με τυχερά παιχνίδια. Κεντροβαρικό ρόλο μεταξύ των «κοινοτικών» επιχειρήσεων διαδραματίζει το πενταώροφο κτίριο της οδού Αγησιλάου 43-45. Πέρα από τα γραφεία της εφημερίδας China Greece Times, του κινέζικου σχολείου και των λογιστών της εταιρίας Chinatown A.E., το κτίριο και ο περιβάλλον χώρος του καθιερώνεται ως σημείο αναφοράς της κινέζικης συγκέντρωσης του Μεταξουργείου.

Ένα ακόμα στοιχείο το οποίο συμβάλλει στον ορισμό της συγκεκριμένης περιοχής του Μεταξουργείου ως η κατεξοχήν «κινέζικη γειτονιά» της Αθήνας προκύπτει από τις οικειοποιήσεις του δημόσιου χώρου : από την μια παρατηρούμε μικρές αγγελίες και φωτεινές επιγραφές στις εισόδους των καταστημάτων και, από την άλλη, εμπορεύματα, κουτιά και σταθμευμένα φορτηγά στα πεζοδρόμια των βασικών δρόμων αυτής της εμπορικής συγκέντρωσης.

¹ Να σημειωθεί ότι ο επίσημος αριθμός των απογραφέντων Κινέζων υπηκόων το 2011 ανέρχεται σε 3 857. Οι εκπρόσωποι της πρεσβείας και των κινέζικων συλλόγων υπολογίζουν τον πραγματικό αριθμό αυτού του πληθυσμού σε 15 000 με 20 000 άτομα.

² Οι Guillon και Taboada-Leonetti (1986) προτείνουν μια τυπολογία ανάλυσης των εθνοτικών επιχειρήσεων με βάση τρεις βασικούς τύπους. Τα λεγόμενα «κοινά» καταστήματα ή επιχειρήσεις δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε μεταναστευτική πελατεία και η εθνοτική προέλευση των εμπορευμάτων δεν είναι ορατή, τα «εξωτικά» δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε μεταναστευτική πελατεία ενώ τα προϊόντα ή υπηρεσίες που προτείνουν προβάλλουν την εθνοτική τους προέλευση, τέλος, τα «κοινοτικά» καταστήματα απευθύνονται σε μεταναστευτική πελατεία και η εθνοτική προέλευση των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών είναι ορατή.

Τέλος, ένα από τα βασικά ευρήματα του δεύτερου μέρους της διατριβής είναι η κοινωνική ετερογένεια μεταξύ των μελών της κινέζικης μετανάστευσης. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικές διαφοροποιήσεις μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών, μεταξύ νεοαφιχθέντων και ήδη εγκατεστημένων μεταναστών, καθώς και μεταξύ διαφορετικών περιοχών προέλευσης εγγράφονται στις διαδικασίες ένταξης στην πόλη και στη γειτονιά. Μεταξύ των 28 συνεντεύξεων προέκυψαν ότι τρία βασικά μεταναστευτικά δίκτυα συναποτελούν την εν λόγω ομάδα. Ενώ το πρώτο, το λεγόμενο «δίκτυο Wenzhou», είναι το πιο πολυπληθές και το πιο ενεργό στον τομέα του χονδρικού εμπορίου στο Μεταξουργείο, τα επόμενα δύο, το λεγόμενο «δίκτυο Fujian» και το λεγόμενο «ανεξάρτητο», παρουσιάζουν μεγαλύτερη ετερογένεια τόσο ως προς τις επαγγελματικές διαδρομές, όσο και ως προς τις «καθημερινότητες» στην πόλη (Βαΐου κ.α. 2007).

Από το τοπικό στο παγκόσμιο : οι Κινέζοι έμποροι ως φορείς μεταλλαγών στο Μεταξουργείο

Το τρίτο μέρος της διατριβής προσπάθησε να απαντήσει στα εξής ερωτήματα : πώς η εγκατάσταση των Κινέζων εμπόρων επιδρά στη γειτονιά, ποιες αναπαραστάσεις προβάλλονται γύρω από αυτήν την εγκατάσταση και ποιες σχέσεις αναπτύσσονται με τις υπόλοιπες ομάδες που δραστηριοποιούνται στο Μεταξουργείο.

Οι επιτόπιες καταγραφές μεταξύ 2009 και 2013 σε ένα τμήμα της περιοχής το οποίο περικλείεται από τις οδούς Θερμοπυλών, Κεραμεικού, Κολωνού και Πειραιώς δείχνουν τη σημαντική πύκνωση του κινέζικου εμπορίου, μιας και το σύνολο των διαθέσιμων εμπορικών χώρων έχει ήδη καταληφθεί από αυτές. Η δυναμική παρουσία του κινέζικου εμπορίου γίνεται περαιτέρω ορατή στην αγορά ενοικίων των επαγγελματιών χώρων. Ενδεικτικά, μεταξύ 2000 και 2010 οι τιμές αυξήθηκαν από 8 σε 40 ευρώ το τετραγωνικό. Να σημειωθεί ακόμα ότι από το 2009 και έπειτα ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων εμπόρων εγκαταστάθηκε σε άμεση γειτνίαση με το κινέζικο εμπόριο, επιβεβαιώνοντας έτσι ότι μια νέα εμπορική κεντρικότητα, εξειδικευμένη στη χονδρική πώληση έτοιμου ενδύματος, έχει λάβει χώρα στο αθηναϊκό κέντρο-πόλης.

Ενώ οι αναπαραστάσεις των ίδιων των Κινέζων μεταναστών τονίζουν την ύπαρξη μιας ιδιαίτερης Chinatown, οι Έλληνες κάτοικοι και καταστηματάρχες με τους οποίους πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις δεν συγκλίνουν σε αυτόν τον όρο. Όμως μέσα από δημοσιεύματα του τύπου, η εν λόγω συγκέντρωση ορίζεται ως Chinatown και τονίζεται τόσο ο «εξωτικός», όσο και ο «κλειστός» της χαρακτήρας. Όσον αφορά τις δια-εθνικές σχέσεις, τα συμφέροντα των Κινέζων εμπόρων και των μη Κινέζων κατοίκων και χρηστών της περιοχής φαίνεται να είναι περισσότερο κοινά και εντέλει να συγκλίνουν γύρω από τα αιτήματα της «ασφάλειας» και της καλύτερης «προβολής/ανάδειξης» της γειτονιάς.

Ακόμα, οι προνομιακές επαφές μεταξύ των κινέζικων συλλόγων της περιοχής και εκπροσώπων του δήμου Αθηναίων δείχνουν να ενισχύουν την παρουσία των Κινέζων εμπόρων και τον ρόλο τους ως φορείς νέων δυναμικών στη γειτονιά. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι προνομιακές επαφές οφείλονται πρωτίστως στο θετικό επενδυτικό κλίμα που προκύπτει από τις διακρατικές σχέσεις μεταξύ Κίνας και Ελλάδας και το οποίο επιδρά θετικά στην παρουσία των Κινέζων μεταναστών και στις μελλοντικές τους προοπτικές.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της διατριβής αρθρώθηκαν στην κλίμακα του τοπικού και του παγκόσμιου.

Πρώτον, αυτή η μελέτη έδειξε ότι, στο επίπεδο της γειτονιάς, η κινέζικη παρουσία βρίσκεται σε «συνύπαρξη» με τις παράλληλες τάσεις και δυναμικές που εγγράφονται στο Μεταξουργείο. Οι Κινέζοι έμποροι δεν αναγκάζονται σε φυγή λόγω των διαδικασιών αναβάθμισης που γνωρίζει η περιοχή την τελευταία δεκαετία και, θα μπορούσαμε μάλιστα να υπογραμμίσουμε, ότι συμβάλλουν εν μέρει στις διαδικασίες άτυπης αναβάθμισης της. Έτσι, αυτή η μελέτη περίπτωσης μας οδηγεί σε μια διαφορετική ερμηνεία των δυναμικών που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των μεταναστευτικών ροών και του αστικού χώρου. Όπως οι Glick-Schiller και Çağlar (2009, 2013) υποστηρίζουν, οι μετανάστες πρέπει να μελετηθούν μέσα από ένα πρίσμα που υπερβαίνει τα εθνοτικά τους χαρακτηριστικά, «beyond the ethnic lens». Η παρουσία τους στο χώρο δεν μπορεί να μελετηθεί ούτε με όρους «γκετοποίησης», ούτε με όρους «θυματοποίησης». Οι δυναμικές που προκύπτουν μέσα από τις διαδικασίες ένταξης τονίζουν τον ρόλο των μεταναστών ως φορέων μεταλλαγών και αναζωογόνησης του αστικού χώρου, επιβεβαιώνοντας ότι ο χώρος παραμένει ανοιχτός σε ποικίλες μεταλλαγές (Massey, 2005).

Τέλος, η διατριβή προσπάθησε να δείξει ότι αυτή η πρόσφατη μεταναστευτική συγκέντρωση αποκτά χαρακτήρα «κινέζικης γειτονιάς»: παρόλο που παρουσιάζει τάσεις και δυναμικές οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τα τοπικά χαρακτηριστικά του Μεταξουργείου, αποτελεί παράλληλα κομμάτι ενός πιο παγκόσμιου μεταναστευτικού φαινομένου, αυτού της κινέζικης διασποράς.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Βαΐου Ντ. κ.α., *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας*, Αθήνα, L-PRESS ΕΜΠ Σχολή αρχιτεκτόνων, 2007.

Glick-Schiller N., Çağlar A., « Towards a comparative theory of locality in migration studies: migrant incorporation and the city scale », in *Journal of ethnic and migration studies*, vol.35, n.2, 2009.

Glick-Schiller N., Çağlar A., « Locating migrant pathways of economic emplacement: thinking beyond the ethnic lens », in *Ethnicities*, vol. 13, n.4, 2013.

Guillon M. et Taboada-Leonetti I., *Le triangle de Choisy. Un quartier chinois à Paris*, Paris, CIEMI et L'Harmattan, 1986.

Ma Mung E., *La diaspora chinoise : géographie d'une migration*, Paris, Ophrys, 2000.

Ma Mung E., « Le point de vue de l'autonomie dans l'étude des migrations internationales : « penser de l'intérieur » les phénomènes de mobilité », in Dureau F., Hily M-A, *Les mondes de la mobilité. Exploration d'un paradigme*, Rennes, PUR, 2009.

Massey D., *For Space*, London, Sage, 2005.

Simon G., « Migrations, la spatialisation du regard », in *Revue européenne des migrations internationales*, vol. 22, n. 2, 2006.